

ÅSIKT OM RELIGIÖSA FRISKOLOR: BETYDELSEN AV RELIGION OCH POLITISK IDEOLOGI

Magnus Hagevi, Institutionen för statsvetenskap, Linnéuniversitet
E-post | magnus.hagevi@lnu.se

Inledning

Friskolor med konfessionell inriktning diskuteras ofta i svensk politik. Inte sällan kallas de för religiösa friskolor. Liberalerna har sagt sig vilja förbjuda dessa skolor medan Socialdemokraterna vill förbjuda nyetablering av friskolor med konfessionell profil. Sverigedemokraterna vill förbjuda muslimska friskolor. Samtliga partier är oroade för att konfessionella friskolor verkar segregera i samhället och i alla fall Liberalerna och Socialdemokraterna menar att de försvårar integration av invandrare (Hagevi 2022b). I debatten har såväl oron som viljan att förbjuda konfessionella friskolor mött kritik (se t ex Helmersson 2016). Kritiken tar fasta på att ungefär en procent av samtliga grundskoleelever studerar på konfessionella friskolor och att de flesta av dessa har kristen profil (endast tre promille av grundskoleeleverna går på muslimska friskolor). Med tanke på de omfattande integrationsproblem som målas upp har dessa kritiker svårt att se hur ett förbud för friskolor med konfessionell inriktning i någon nämnvärd utsträckning kan förändra någon typ av segregering i det svenska samhället.

Det är inte ovanligt att religion och skola utgör en politisk konflikt. Forskare har noterat att skola och religion varit viktigt i europeisk politik (Demker 1998). Utifrån att konfessionella friskolor är ett randfenomen i samhället är det intressant att studera varför de kan diskuteras med sådan hetta. Måhända för orden religiös friskola tankarna till bibel- eller koranskolor där annan undervisning är satt på undantag. Liksom alla skolor måste dock även friskolor med konfessionell inriktning följa läroplanen och undervisa i matte, svenska, engelska, SO, NO och så vidare.

En anledning till att friskolor med konfessionell inriktning rör upp känslor i sådan omfattning kan vara kombinationen av religion och privatisering som finns i religiösa friskolor. Det är inte kommunala huvudmän för konfessionella friskolor, utan privata. Dessutom har dessa skolor en religiös profil. Vissa personer är mycket kritiska till religion som fenomen och vill på olika sätt minska religionens betydelse i samhället (Hagevi 2010). Det finns därmed två basala anledningar att vara emot friskolor med konfessionell inriktning: att vara emot privatiseringar av vad som annars skulle vara en offentlig verksamhet och att vara kritiskt inställd till religion. Det är främst personer som står till vänster i politiken som är motståndare till offentlig verksamhet i privat regi, medan de till höger i politiken ofta är mer positiva (Hagevi 2022a). Den andra anledningen till att vara emot religiösa friskolor rör uppfattning om religion. En del kan ha positiv uppfattning om religion, medan andra har mer negativ uppfattning om religion. Dessutom har en del egen erfarenhet av religionsutövning, medan andra är mer sekulära. Det är de som är positiva och har egen erfarenhet av religion som i större utsträckning kan antas vara för konfessionella friskolor än vad som är fallet för sekulära personer och de som är negativa till religion. Flera forskare argumenterar för att en sekulär period har ersatts av en postsekulär tid. De menar att i den tidigare perioden antogs sekulära utgångspunkter vara en allmän norm i samhället, medan den nya postsekulära tiden i större utsträckning inkluderar och accepterar andra perspektiv – även religiösa – vid sidan av det sekulära (Habermas 2005; Brommesson och Friberg-Fernros 2013; Halldorf 2018). I den mån detta uppfattas som en reträtt för personer med sekulära intressen kan förekomsten av religiösa friskolor uppfattas som ett större hot än vad som tidigare varit fallet.

Många i den stora sekulära majoriteten i den svenska befolkningen tycks associera ordet religion till islam och muslimer, inte primärt till kristendom (Hagevi 2021). Att förknippa det som kallas religiösa friskolor till etnisk segregation kan också signalera motsvarande koppling mellan religion och islam (och kanske även generellt till människor med utländsk bakgrund). I partiernas kritik av konfessionella friskolor (se ovan) kan också spåras något annat än oron för segregation som i stället rör främlingsfientlighet och åsikter som är kopplade till auktoritära värderingar (Hagevi 2022a). Sverigedemokraterna uttrycker detta direkt med att de vill förbjuda friskolor med muslimsk profil. Detta signalerar att människor med auktoritära uppfattningar är mer negativt inställda till religiösa friskolor än vad de är med övervägande libertära värderingar.

Kan det vara så svenska folkets åsikter om konfessionella friskolor har samband med religiös erfarenhet och uppfattning, vänster-högerposition, samt libertära och auktoritära värderingar och är någon av dem mer betydelsefull än den andra?

För att ta reda på detta kommer denna studie att besvara tre frågeställningar.

1. Har åsikten om konfessionella friskolor samband med människors erfarenhet och deras uppfattning om religion?
2. Har åsikten om konfessionella friskolor samband med den politiska konflikten mellan vänster och höger?
3. Har åsikten om konfessionella friskolor samband med människors libertära och auktoritära värderingar?

Artikeln fortsätter närmast med att förklara varför religion och politisk ideologi kan påverka åsikt om religiösa friskolor, varefter data och operationaliseringar redovisas. Därefter presenteras resultatet. Till sist sammanfattas studiens slutsatser.

Teori om åsiktsbildning

Undersökningar om varför människor har olika åsikter om konfessionella friskolor är relaterade till forskningsfältet politisk psykologi. Där kan såväl tänkande – kognition – som känslor – affektion – påverka åsiktsbildningen. Politisk psykologi studerar bland annat varför människor tänker olika och känner olika om ett och samma fenomen så att de får motsatta åsikter. Inom politisk psykologi studeras då det som kallas för kognitiva genvägar. Dessa hjälper individer att behandla den information som finns runt omkring dem (Zaller 1992; Price 1992). Bland annat kan en människas identitet med vänster eller höger i politiken vara en sådan kognitiv genväg. Kognitiva genvägar kan hjälpa en person att förstå vad som är politik, vad som lika gärna kan glömmas bort eller vad som är värt att uppmärksamma för att bestämma om ett förslag är bra eller dåligt. Individer kan då jämföra olika politiska förslag med en kognitiv genväg. En sådan kognitiv genväg kan vara en persons identitet som vänster- eller högerväljare. Tanken är då att en identitet som vänsterväljare i större utsträckning gör någon mer tveksam till friskolor (religiösa som andra) än vad som är fallet med högerväljare. Om det var identitet som vänster eller höger som ensamt användes som kognitiv genväg för att avgöra åsikt om religiösa friskolor bör vi förvänta oss att enbart sådana indikatorer har samband med åsikt om konfessionella friskolor.

Alla människor använder dock inte samma typ av kognitiva genvägar när de bildar åsikter om religiösa friskolor. I inledningen observerades att konfessionella friskolor kan vara kopplat till såväl politisk ideologi som religion. Det är rimligt att anta att religiöst engagerade människor oftare använder en religiös kognitiv genväg än vad som är fallet med mer sekulära personer som i stället använder andra kognitiva genvägar som till exempel vänster-högerideologi (se Zaller 1992). För att agera politiskt räcker det dock inte med tankar, utan forskningen visar att känslor – affektion – är viktigt för att få väljare att utföra politiska handlingar (Redlawsk 2006). Utan känslor stannar politiken. En del kan hysa positiva och negativa känslor för religion. Människor som har positiva känslor för religion borde i större utsträckning stödja konfessionella friskolor än vad som är fallet med negativa känslor för religion.

Diskussionen om religiösa friskolor och etnisk segregering (och att Sverigedemokraterna vill förbjuda muslimska friskolor) kan också vara ytterligare en indikator på att svensk politik har förändrats. Från att ekonomiska frågor dominerat politisk åsiktsbildning har libertära och auktoritära värden ökat i betydelse i svensk politik liksom över hela Europa. Libertära värden baseras på

individualism med följande auktoritetsuppror som gör att individer framhäver sig själva och bejakar gränsöverskridande i form av livsstilar, normkritik och globalisering (Kitschelt 1994; Flanagan och Lee 2003; Gustavsson 2011). Auktoritära värden är i stället en vilja att skapa en nationell gemenskap med starkt minskad invandring, med klara auktoriteter och traditionella normer samt hårda straff för dem som bryter mot dessa auktoriteter och normer (Kitschelt 1994; Flanagan och Lee 2003; Mudde 2019). Mycket pekar på att dessa värden har lika stor betydelse för väljarnas röstning de senaste valen som ekonomisk vänster-högerpolitik (Norris och Inglehart 2019; Dalton 2020; Hagevi 2022a). Religion, i den mån begreppet kopplas till islam och muslimer (Hagevi 2021), kan då associeras till en positiv syn på mångkultur och libertära värdering eller en mer negativ syn på invandring och religion relaterat till auktoritära värderingar. I den mån som libertära eller auktoritära värderingar används som kognitiv genväg borde i så fall personer med övervägande auktoritära värderingar tendera att vara mer kritiska till konfessionella friskolor än vad fallet är för de mer övervägande libertära värderingar.

Data och operationaliseringar

För att studera åsiktsbildning om konfessionella friskolor används data från Surveyinstitutet, Linnéuniversitetet. Data – *Survey 2018* – samlades in hösten 2018 med start veckan efter riksdagsvalet detta år. Survey 2018 riktades till ett representativt urval av den vuxna svenska befolkningen 18-85 år. Antalet svarande var 1408 personer vilket var 47 procent av samtliga personer i urvalet (Hagevi 2020).

Beroende variabel

För att undersöka åsikt om konfessionella friskolor används en fråga som ingick i ett frågebatteri i Survey 2018. Den inledande frågan var ”Vilken är din åsikt om följande förslag?” varpå bland annat ”Förbjud alla religiösa friskolor” nämndes. Det var då möjligt att svara ”mycket bra” (1), ”ganska bra” (2), ”varken bra eller dåligt” (3), ”ganska dåligt” (4) eller ”mycket dåligt”. Siffrorna inom parentes anger hur svaren kodats i regressionsanalyserna (se nedan). I en inledande sambandsanalys redovisas i stället andelen som svarat mycket bra och den aggregerade andelen som svarat ganska och mycket dåligt (benämnt ”dåligt”).

Oberoende variabler

Religiöst engagemang studeras med vanan att besöka gudstjänster. I Survey 2018 undersöktes det med frågan ”Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?” varefter bland annat nämndes ”Besökt gudstjänst”. Det var då möjligt att svara ”ingen gång” (0), ”någon gång de senaste 12 månaderna” (1), ”någon gång i halvåret” (2), ”någon gång i kvartalet” (4), ”någon gång i månaden” (12), ”någon gång i veckan” (52), ”flera gånger i veckan” (104) och ”varje dag” (365). Siffrorna inom parentes anger hur svaren kodats i regressionsanalysen (se nedan) och motsvarar det minsta antalet gudstjänstbesök under 12 månader som svaret anger. I en inledande sambandsanalys har svarande delats in i regelbundna gudstjänstbesökare (de som svarat att de besöker gudstjänst minst en gång i månaden), de som sällan gör sådana besök (de som besöker gudstjänst,

men inte så ofta som en gång i månaden) och de som aldrig besöker gudstjänst (de som svarat ingen gång).

För att undersöka kritisk inställning till religion som fenomen studeras en fråga om religiös affektion: ”I vilken utsträckning ger dig religion positiva eller negativa känslor?” Det var möjligt att svara med en 11-gradig skala som gick från 0 (markerat med ”mycket negativa känslor” till 10 (markerat med ”mycket positiva känslor”). Det var även möjligt att svara ”vet ej” (14 procent angav detta svar) vilka i analysen är omkodat till mittenvärdet 5 på skalan. Detta förändrar stödet för konfessionella friskolor något för de i mittenkategorin i skalan om religiösa känslor. De som svarat mycket bra förslag ökar med 1 procent, vilket även är fallet för de som svarat dåligt förslag. Denna förändring bedöms som mycket modest, medan värdet av att få fler svarande i analysen ses som mycket positivt då det ökar den statistiska säkerheten i resultatet. I en inledande sambandsanalys har de som svarat att de har övervägande negativa känslor för religion (de som svarat 0-4 på skalan) kategoriserats som negativa, de som svarat att de har övervägande positiva känslor för religion (6-10 på skalan) kategoriserats som positiva medan de övriga kategoriserats som varken eller.

För att undersöka överväganden utifrån politisk ideologi undersöks subjektiv vänster-högerposition samt libertära och auktoritära värden. Subjektiv vänster-högerposition undersöks med frågan ”Man talar ibland om att åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var skulle du placera in dig själv på en sådan vänster-högerskala?” Det var då möjligt att svara med en 11-gradig skala som gick från 0 (markerat med ”lång till vänster” till 10 (markerat med ”långt till höger”). Värdet 5 var markerat med ”mitten”. Det var även möjligt att svara ”vet ej”, vilket 6 procent gjorde. Dessa ingår inte i undersökningen nedan (någon vidare bearbetning av dessa har inte genomförts, bland annat för att det är förhållandevis få). I en inledande sambandsanalys har de som svarat att de står till vänster i politik (de som svarat 0-4 på skalan) kategoriserats som vänster, de som svarat att de står till höger i politiken (6-10 på skalan) kategoriserats som höger medan de som svarat att de är i mitten (de som kryssat i 5 på skalan) kategoriserats som mitten.

I det följande ska stödet för libertära och auktoritära värderingar studeras genom ett konstruerat index för en libertär-auktoritär dimension. Detta index bygger på fyra frågor i Survey 2018. På samtliga frågor kunde svarspersonen avge svar på en 11-gradig skala där skalans olika poler fick representera libertära respektive auktoritära värden. Dessutom fanns möjligheten att avge ett vet ej-svar som räknas som bortfall. Den första frågan avsåg att undersöka hur svarspersonerna värderade nationell suveränitet jämfört med globalisering: ”Vissa tycker det är bäst med nationell suveränitet där gränser mellan länder har stor betydelse medan vissa tycker att det är bra med globalisering där gränser mellan länder betyder allt mindre. Var någonstans skulle du placera dig på skalan nationell suveränitet – globalisering?” Den 11-gradiga skalan gick från ”nationell suveränitet” (0) till ”globalisering” (10). Den andra frågan avsåg att undersöka värderingar som var knutna till traditionella normer eller gränslös normkritik och valfrihet eller anpassning till livsstil: ”I ett samhälle finns olika informella normer om hur folk ska vara. Vissa tycker att de som avviker från majoritetens normer ska anpassa sig till dessa, medan vissa tycker att de som avviker från majoriteten ska få göra det. Var någonstans skulle du placera dig på skalan anpassa sig – få avvika?” Denna gång gick skalan från ”anpassa sig” (0) till ”få avvika” (10). Den tredje frågan

rörde synen på ett mångkulturellt samhälle eller en nationell gemensam kultur: ”Vissa vill att det svenska samhället ska ha en gemensam kultur medan vissa vill att det svenska samhället ska vara mångkulturellt. Var någonstans skulle du placera dig på skalan en gemensam kultur – mångkultur?” Skalan gick från ”en gemensam kultur” (0) till ”mångkultur” (10). Den fjärde frågan beaktade synen på brott och straff: ”Vissa vill att brottslingar ska vårdas medan vissa vill att de ska straffas. Var någonstans skulle du placera dig på skalan vård av kriminella – straff för kriminella?” Svarsskalan gick från ”straff för kriminella” (0) till ”vård av kriminella” (10).¹ Den som avgivet svar som var närmare nationell suveränitet, anpassa sig, en gemensam kultur och straff för kriminella antogs ha mer auktoritära värderingar än de vars svar var närmare globalisering, få avvika, mångkultur och vård av kriminella. För att konstruera en skala över den libertära-auktoritära dimensionen summerades svarspersonernas svar och dividerades med fyra (antalet frågor). På så sätt erhöles en skala som gick från auktoritär (0) till libertär (10). I den inledande sambandsanalysen har de som svarat att de har övervägande auktoritära värden (de vars indexpoäng är lägre än 5) kategoriserats som auktoritära, de som svarat att de har övervägande libertära värden (de vars indexpoäng är högre än 5) kategoriserats som libertära medan de övriga kategoriserats som att de har blandade värderingar (de vars indexpoäng är 5). Genom att i analyserna beakta libertära och auktoritära värden erhåller studien information om sambandet mellan åsikt om konfessionella friskolor och dessa värden.

Någon kanske undrar om andra faktorer kan inverka, till exempel egen erfarenhet av utbildning. I appendix finns en sambandsanalys mellan åsikt om religiösa friskolor och utbildningsnivå som visar på mycket svaga samband. Det är därför inte troligt att erfarenhet av olika utbildningsnivåer påverkar åsikt om religiösa friskolor.

Analytisk strategi

Resultatredovisningen inleds med att studera åsikt om förslaget att förbjuda religiösa friskolor, följt av en sambandsanalys mellan denna åsikt och de oberoende variablerna. I denna del redovisas andel procent efter gudstjänstbesök, känslor för religion, subjektiv vänster-högerposition och libertära och auktoritära värderingar.

Därefter genomförs en multipel OLS regressionsanalys som beaktar samvariation mellan studiens oberoende variabler och åsikt om religiösa friskolor. För att underlätta jämförelsen mellan effekten från de oberoende variablerna redovisas standardiserade regressionskoefficienter som går från 0 (inget samband) till 1 (perfekt samband). Motsvarande analys har också genomförts med standardiserade regressionskoefficienter. En sådan analys ger samma slutsatser som de som redovisas i denna artikel.

Studien om samvarierande effekter på åsikt om religiösa friskolor är speciellt intressant vad gäller libertära och auktoritära värden samt subjektiv vänster-högerposition. Längre har människors placering på den subjektiva vänster-högerskalan dominerats av ekonomisk politik. Som nämndes i teoriavsnittet har svensk politik (liksom europeisk) förändrats under de senaste decennierna genom att betydelsen av libertära och auktoritära värden har ökat. Det har också inneburit att en del människor beaktar libertära och auktoritära värden när de placerar sig på vänster-högerskalan

(Hagevi 2022a). Ett problem är att människors beaktande av ekonomisk politik och libertära samt auktoritära värden i relation till den subjektiva vänster-högerskalan är olika: en del beaktar endera mer än det andra medan andra beaktar både ekonomi och libertära/auktoritära värden. Genom att också inkludera libertär-auktoritär dimension och subjektiv vänster-högerposition bland de oberoende variablerna studeras deras samband med åsikt om religiösa friskolor. När dessa båda variabler inkluderas samtidigt i en regressionsmodell innebär det att de subjektiva vänster-högerpositionerna blir mer orienterade på ekonomisk politik. Libertära och auktoritära värdens effekt på åsikt om religiösa friskolor tas istället upp av den libertära-auktoritära dimensionen.

Resultat

I detta avsnitt presenteras först åsikterna om förslaget att förbjuda religiösa friskolor, följt av en sambandsanalys och därefter en analys som beaktar samvariation mellan effekterna av gudstjänstbesök, känsla för religion, libertära och auktoritära värderingar och subjektiv vänster-högerposition på åsikt om religiösa friskolor.

Åsikt om att förbjuda religiösa friskolor

I tabell 1 redovisas svarsfördelningen i Survey 2018 på förslaget om att förbjuda religiösa friskolor.

Tabell 1. Åsikt om förslaget ”förbjud alla religiösa friskolor” (procent).

Mycket bra förslag	45
Ganska bra förslag	22
Varken eller	18
Ganska dåligt förslag	10
Mycket dåligt förslag	5
Summa procent	100
Antal svarande	1346

En stor majoritet av svenska befolkningen uppger sig vara för ett totalförbud av religiösa friskolor. Andelen som anser att förslaget att förbjuda alla religiösa friskolor är mycket eller ganska bra är 67 procent, medan andelen som anser att förslaget är ganska eller mycket dåligt är 15 procent.

Sambandsanalys

Tabell 2 presenterar en sambandsanalys mellan, å ena sidan, åsikt om religiösa friskolor och, å andra sidan, gudstjänstbesök, känslor för religion, libertära/auktoritära värderingar och subjektiv vänster-högerposition. För att göra tabellen överskådlig redovisas endast de som svarat att ett förbud mot alla religiösa friskolor är ett mycket bra förslag och de som tycker att förslaget är dåligt (de som svarat mycket eller ganska dåligt). Eftersom det är så stor andel som svarat att ett förbud av alla religiösa friskolor är ett mycket bra förslag redovisas detta svar, medan den relativa lilla andelen som svarat ganska och mycket dåligt förslag har slagits samman för att analysens säkerhet ska öka genom att rena tillfälligheter påverkar svarsfördelningen mindre.

Det är tydligt att religiös erfarenhet och känslor för religion är relaterat till vilka åsikter som en person har om religiösa friskolor. Ju oftare någon besöker gudstjänst regelbundet, desto starkare är avståndstagande mot ett förbud av religiösa friskolor. Det är bland dem som aldrig besöker gudstjänster som en majoritet tycker att det är ett mycket bra förslag att förbjuda alla religiösa friskolor.

Tabell 2. Redovisning av flera variabler (procent).

		Mycket bra förslag	Dåligt förslag	Antal svarande
Gudstjänstbesökare	<i>Regelbundet</i>	24	43	90
	<i>Sällan</i>	37	18	417
	<i>Aldrig</i>	52	11	827
Känslor för religion	Positiva	29	27	348
	Varken eller	44	14	458
	Negativa	58	8	535
Libertära/auktoritära värderingar	<i>Auktoritär</i>	55	12	530
	<i>Blandad</i>	42	20	67
	<i>Libertär</i>	39	18	630
Subjektiv vänster-högerposition	<i>Långt till vänster</i>	57	13	84
	<i>Något till vänster</i>	43	12	374
	<i>Mitten</i>	47	15	256
	<i>Något till höger</i>	45	17	452
	<i>Långt till höger</i>	53	16	95

Även huruvida en person har positiva eller negativa känslor för religion har samband med åsikt om religiösa friskolor. Bland dem som har negativa känslor för religion är det en majoritet som tycker att förslaget är mycket bra, medan det är en mindre andel som tycker att förslaget är mycket bra bland dem som har positiva känslor för religion. Det är dock inte ett översvallande stöd för religiösa friskolor bland dem som har positiva känslor för religion: 29 procent tycker att ett totalförbud är mycket bra och 27 procent tycker att ett förbud är dåligt.

Det tycks också som att politiskt-ideologiska ståndpunkter har samband med åsikt om religiösa friskolor. Medan personer med auktoritära värderingar ger ett starkt stöd för att förbjuda religiösa friskolor är stödet för ett totalförbud något lägre bland personer med libertära värderingar. Liksom för känslor för religion är skillnaderna mellan personer med auktoritära och libertära värderingar mindre vad gäller ett direkt avståndstagande av ett totalförbud av religiösa friskolor.

Också subjektiv vänster-högerposition har samband med åsikt om religiösa friskolor. Det är dock inte något linjärt samband, utan ett kurvlinjärt samband. Det är de som placerat sig långt till vänster och långt till höger som ger starkast stöd för ett totalförbud av religiösa friskolor, medan stödet avtar något bland dem i mitten och bland dem som antingen är något till vänster och höger. Återigen är skillnaderna bland de svarande mindre vad gäller att ta avstånd från ett totalförbud av religiösa friskolor.

Analys som beaktar samvariation

Regressionsanalysen av effekten från studiens oberoendevariabler redovisas i tabell 3. Den sker stegvis där olika variabler inkluderas i olika modeller. I den första modellen ingår endast gudstjänstbesök, i den andra modellen ingår dessutom känsla för religion och i den fullständiga tredje modellen ingår även de politiska variablerna libertära-auktoritära dimensionen och subjektiv vänster-högerposition. Genom att studera modeller där olika variabler ingår är det möjligt att notera förändringar av effekten från en variabel och därigenom dra slutsatser om samvariation. Positiva effekter (+) visar att höga värden på variabeln tenderar att öka stödet för förslaget att förbjuda alla religiösa friskolor, medan negativa effekter (–) visar att höga värden på variabeln tenderar att försvaga stödet för detta förslag.

Tabell 3. Effekt på åsikt om förslaget att förbjuda alla religiösa friskolor (standardiserade OLS regressionskoefficienter).

	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Gudstjänstbesök (hög besöksfrekvens)	–0,22***	–0,11***	–0,11***
Känsla för religion (negativ)		0,34***	0,33***
Libertär-auktoritär dimension (auktoritär)			0,17***
Subjektiv vänster-högerposition (vänster)			0,12***
Justerad R^2	0,05	0,15	0,18
Antal svarande	1145	1145	1145

Kommentar: Höga variabelvärden är indikerade inom parentes.

Modell 1 innehåller effekten av gudstjänstbesök på åsikt om religiösa friskolor. Det går att notera en signifikant negativ effekt där vanan att besöka gudstjänst ökar kritiken till förslaget att totalförbjuda religiösa friskolor, medan frånvaron av att besöka gudstjänster är relaterad till att vilja totalförbjuda religiösa friskolor. Även om effekten är signifikant är den måttlig då den endast förklarar en tjugondel av de varierande ställningstagandena till förslaget att förbjuda alla religiösa friskolor. Detta kan ses genom att studera den förklarade variansen för modell 1 som är 0,05 (se värdet för R^2).

I modell 2 inkluderas både gudstjänstbesök och känsla för religion. Såväl gudstjänstbesök som känsla för religion ger signifikanta effekter på åsikt om religiösa friskolor. Personer som har negativa känslor för religion tenderar att stödja ett totalförbud av religiösa friskolor i större utsträckning än vad som är fallet för personer som är mer positiva till religion. Effekten från känsla för religion är ganska stark, medan effekten av gudstjänstbesök är svagare i modell 2 jämfört med modell 1. Det betyder att det finns en viss samvariation mellan gudstjänstbesök och känsla för religion, men att de trots denna ger var sin oberoende effekt på åsikt om religiösa friskolor. Den betydligt starkare effekten av känsla för religion innebär att en större andel av variansen förklaras i hur personer ställer sig till ett totalförbud ($R^2=0,15$). Jämfört med modell 1 tredubblas den förklarade variansen där religiösa känslor beaktas. Det stödjer antagandet att känsla för religion (och kritik av religion) har en förhållandevis stor påverkan på personers åsikter om religiösa friskolor.

Den fullständiga modell 3 inkluderar även de politiska variablerna libertär-auktoritär dimension samt subjektiv vänster-högerskala. Båda dessa variabler har effekt på åsikt om religiösa friskolor. Tendensen visar att det är vanligare att personer med auktoritära värderingar vill ha ett totalförbud

mot religiösa friskolor, medan förbudsviljan i denna fråga är mindre bland personer med libertära värderingar.

Effekten från subjektiv vänster-högerskalan är också signifikant och positiv, vilket indikerar att personer till vänster är mer kritiska till religiösa friskolor än personer till höger i politiken. Till skillnad från gudstjänstbesök, känsla för religion och libertär-auktoritär dimension skiljer sig alltså effekten från subjektiv vänster-högerposition från vad som framkom i den ovan redovisade sambandsanalysen. Den visade på ett kurvlinjärt samband mellan subjektiv vänster-högerposition och åsikt om religiösa friskolor där de ideologiska ytterligheterna visade på starkast stöd för ett totalförbud. Denna skillnad beror på att modell 3 i tabell 3 beaktar samvariationen mellan libertär-auktoritär dimension och subjektiv vänster-högerposition. En förklaring till förhållandet bör ta fasta på denna samvariation och att den innebär att effekten från den subjektiva vänster-högerskalan främst rör ekonomiska frågor. Effekterna i modell 3 indikerar att personer på högerkanten som är motståndare till religiösa friskolor tenderar att ha auktoritära värderingar, medan personer på högerkanten utan auktoritära värderingar inte är lika starka motståndare till religiösa friskolor. När både den libertära-auktoritära dimensionen och den subjektiv vänster-högerskalan ingår i regressionsmodellen (modell 3) så går effekten av libertära/auktoritära värderingar på åsikt om religiösa friskolor inte längre via subjektiv vänster-högerposition, utan via den libertära-auktoritära dimensionen. Den effekt som går från subjektiv höger är då framför allt ekonomisk höger och den är inte speciellt kritisk till religiösa friskolor. Det är däremot effekten som går från ekonomisk vänster (bland annat, antagligen, eftersom de inte gillar privata friskolor).

För att kontrollera att det ändå inte förekommer någon kurvlinjär effekt från subjektiv vänster-högerposition har en kompletterande analys genomförts som inte redovisas i denna artikel. I den kompletterande analysen inkluderas variabelerna i modell 3 och subjektiv vänster-högerposition i kvadrat. Denna variabel avger ingen signifikant effekt på åsikt om religiösa friskolor, vilket stödjer slutsatsen att den libertära-auktoritära dimensionen avger effekten för libertära och auktoritära värderingar, medan subjektiv vänster-högerposition har ”kvar” konflikten mellan vänster och höger i ekonomiska frågor. Detta förklarar också uppkomsten av det tidigare kurvlinjära sambandet mellan subjektiv vänster-högerposition och åsikt om religiösa friskolor. Den ekonomiska vänstern och den auktoritära högern är då i större utsträckning för ett totalförbud av religiösa friskolor än andra i denna fråga.

När indikatorerna för politisk ideologi – libertär-auktoritär dimension och subjektiv vänster-högerskala – inkluderas i modell 3 är det möjligt att studera i vad mån detta innebär en försvagning av de religiösa indikatorernas effekter på åsikt om religiösa friskolor jämfört med motsvarande effekt i modell 2. Så är inte fallet. Detta ger en signal om att effekten av gudstjänstbesök och känslor för religion på åsikt om religiösa friskolor är separerad från motsvarande effekt från indikatorerna för politisk ideologi. Att modell 3 innebär en modest ökning av den förklarade variansen ($R^2=0,18$) visar också att det alltså främst är känslor för religion som påverkar åsikt om religiösa friskolor.

Slutsatser

Ja, det tycks vara så att svenska folkets åsikter om konfessionella friskolor har samband med religiösa uppfattningar och erfarenheter, libertära och auktoritära värderingar och vänster-högerposition. Det tycks också som om religiösa uppfattningar i form av positiva och negativa känslor för religion har störst betydelse. Denna övergripande slutsats bygger på de empiriska svaren på tre frågeställningar.

Den första frågeställningen behandlade om stödet för konfessionella friskolor hade samband med människors erfarenhet och deras uppfattning om religion. De empiriska resultaten visade att ju ovanligare det är att människor besöker gudstjänster, desto vanligare är det att de vill förbjuda alla religiösa friskolor. Människor som har negativa känslor till religion är också mer benägna att stödja ett totalförbud än människor som är mer positiva till religion. Såväl erfarenhet av organiserad religionsutövning och religionskritik påverkar således åsikt om religiösa friskolor.

De nästkommande frågeställningarna tog upp om åsikt om konfessionella friskolor är relaterat till två politiskt ideologiska värderingar. Dels den ideologiska konflikten mellan vänster och höger i svensk politik, dels libertära och auktoritära värderingar. Medan auktoritära personer och personer till vänster i större utsträckning än andra vill förbjuda alla religiösa friskolor är stödet inte lika starkt för detta bland personer med libertära värderingar och de som är till höger i politiken. Stödet till friskolor har alltså samband med både libertära och auktoritära värden samt subjektiv vänster-högerposition, men på ett intrikat sätt. Det bivariata sambandet mellan subjektiv vänster-högerposition och åsikt om religiösa friskolor är kurvlinjärt med störst motstånd på de ideologiska flankerna. En mer ingående analys visade att detta samband hade sitt upphov i en samvariation med libertära och auktoritära värden. Den ekonomiska vänstern och den auktoritära högern visade sig då i relativ stor utsträckning vara för ett totalförbud av religiösa friskolor.

Kombinationen av religionskritikernas, den ekonomiska vänsterns och personer med auktoritära värderingars stöd för ett totalförbud mot religiösa friskolor är en förklaring till att en stor andel av den svenska befolkningen stödjer ett förslag till att förbjuda alla religiösa friskolor. Dessa variabler förklarar dock knappt en femtedel av variansen i åsikter om ett totalförbud av religiösa friskolor. Detta indikerar att det också finns behov av att studera andra förklaringar till åsiktsbildningen om konfessionella friskolor.

Noter

¹ I Survey 2018 gick svarsskalan från vård av kriminella (0) till straff för kriminella (10), men i denna rapport har svaren spegelvänts för att kunna överföra svaren till ett index.

Referenser

- Brommesson, Douglas och Henrik Friberg-Fernros (2013) *Bortom den sekulära staten: Religion och politik i en sekulär tid*. Lund: Studentlitteratur.
- Dalton, Russell J. (2020). *Citizen Politics: Public Opinion and Political Parties In Advanced Industrial Democracies*. Thousands Oaks: CQ Press/Sage Publications.
- Demker, Marie (1998) *Religion och politik*. Stockholm: SNS förlag.
- Flanagan, Scott C. och Aie-Ree Lee (2003). "The New Politics, Culture Wars, and the Authoritarian-Libertarian Value Change in Advanced Industrial Democracies." *Comparative Political Studies*, 36 (3): 235-271.
- Gustavsson, Gina (2011). *Treacherous Liberties: Isiah Berlin's Theory of Positive and Negative Freedom in Contemporary Political Culture*. Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet.
- Kitschelt, Herbert (1994). *The Transformation of European Social Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Habermas, Jürgen (2005) "Religion in the Public Sphere." *European Journal of Philosophy*, 14 (19): 1-25.
- Hagevi, Magnus (2010) "Vad vill religionskritikerna?" s 119- 146 i *Avstamp: Svenska folkets värden och syn på brännande samhällsfrågor*, red Magnus Hagevi. Växjö Linnaeus University Press.
- Hagevi, Magnus (2020) "Survey 2018: Teknisk rapport" *Surveyjournalen*, 7 (1): 2-25.
- Hagevi, Magnus (2021) "Utan egen erfarenhet av kyrkor: Om församlingens omvärld", s 169-201 i *Livshjälp i en orolig tid: själavård i forskning och beprövad erfarenhet*, red MarieAnne Ekedahl, Stockholm: Libris.
- Hagevi, Magnus (2022a) *Den svenska väljaren: En introduktion till politiskt beteende i allmänna val*. Stockholm: Santérus.
- Hagevi, Magnus (2022b) "Gud i politiken", s 32 i *Snabbtänkt 2.0 22: Reflektioner från ledande forskare*, red Niklas Bolin, Kajsa Falasca, Marie Grusell och Lars Nord. Sundsvall: Mittuniversitetet.
- Halldorf, Joel (2018) *Gud: Återkomsten*. Stockholm: Libris.
- Helmerson; Erik (2016) "Religiösa friskolor förvandlar Björklund till Sjöstedt", Dagens Nyheter 2016-09-12 (2023-01-12: <https://www.dn.se/ledare/signerat/religiosa-skolor-forvandlar-bjorklund-till-sjostedt/>).
- Mudde, Cas (2019) *The far right today*. Cambridge: Polity Press.
- Norris, Pippa och Ronald Inglehart (2019) *Cultural backlash: Trump, Brexit, and authoritarian populism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Price, Vincent (1992) *Public Opinion*. Newbury Park: Sage Publications.
- Redlawsk, David, red (2006) *Feeling Politics: Emotions in Political Information Processing*. New York: Palgrave MacMillan.
- Zaller, John (1992) *The Nature and Origins of Mass Opinion*. Cambridge: Cambridge University Press.

Appendix

Tabell A1. Åsikt om att förbjuda religiösa friskolor efter utbildningsnivå (procent).

		Mycket bra förslag	Dåligt förslag	Antal svarande
Utbildningsnivå	<i>Högskoleexamen</i>	45	12	330
	<i>Gymnasieexamen</i>	45	14	567
	<i>Övriga</i>	46	18	421